

**DOĞAN, Muhammed Nur (2006). Fatih Divanı ve Şerhi,
Yelkenli Yayınları, İstanbul.**

Sibel ÜST*

*Kurtarmasun Allah beni bu derd-i hevâdan
Derdün ile dil dađlamayan zevkini bilmez
Dindürmesün Allah gözümün yaşını zîrâ
‘İşkuñ ile ağlamayan zevkini bilmez (Avni)*

Eski Türkiye Türkçesi dönemi Türk dili ve edebiyatı bakımından ana dönüm noktalarından birini teşkil eder. Oğuzların kitleler halinde Anadolu'ya göçmeleri ve akabinde Oğuzcaya dayalı yazı dilini ilk defa bu dönem kurmaya başlamaları, yine Oğuz diline dayalı ilk edebi eserlerin verilmeye başlaması hep bu dönemde ortaya çıkmıştır. Daha önce Dođu Türklerinin yazı dilini kullanan Oğuzlar, Anadolu'ya gelişlerinden itibaren Selçuklulardan Osmanlıya geçen bir siyasî birlik içerisine girmişlerdir. Siyasî birliğin kurulmasını müteakib kendi şivelerine dayalı yazı dilini oluşturmaya başlamışlardır.

Ancak bir yazı dilinin ortaya konulması kolay bir hadise değildir. Dilin işlenmesi ve ifade kudretinin artırılması gereklidir. Anadolu'da Oğuzcaya dayalı yazı dili oluşturulurken Dođu Türkçesine ait dil özellikleri gösteren *Karışık Dilli Eserler* dönemi ortaya çıkmıştır. Ardından ilk yazılı ürünler kendini göstermeye başlamıştır. Ancak yine de Osmanlı Devleti'nin siyasî birliğini kurup gelişmeye başlamasına kadar standart bir dil oluşturulabilmiş değildir.

Yazı dili edebi eserler aracılığı ile meydana gelir. Yani dili edebi eserler inceltir, ifade gücünü artırır, kavramlar dünyasını geliştirerek onu standartlaştırır. Shakespeare'in İngilizler için asıl önemi edebi gücünden öte, İngiliz dilini kurması, o dile on bin yeni kelime katması ve o dili standart hale getirip yazı dili niteliği kazandırmasından ileri gelir.

Anadolu'daki Türk dilini bu anlamda işleyip standartlaştıran divan şairleridir. Üç binden fazla şair yüzyıllar boyunca bu dili işlemiş, inceltmiş ve yazı dili haline getirmişlerdir. Bu seferberliğe bizzat dönemin padişahlarının da katıldığını görmekteyiz. Hemen hemen bütün Osmanlı padişahlarının şiiere meraklı, divan sahibi sanatkarlar olduğu görülmektedir. Bu anlamda çağ açıp çağ kapatan *Avni* mahlaslı *Fatih Sultan Mehmet* de divan sahibi bir padişaktır. Muhammed Nur DOĞAN tarafından sadece divan metni değil, şerhi yapılarak günümüze kazandırılan Fatih/Avni Divanı bu anlamda çok önemli bir çalışmadır. Çalışma, cengaver, savaşçı ve adaletli Osmanlı padişahlarının iç dünyasını bizlere göstermesi bakımından hayli ilgi çekicidir.

* Erzincan Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Öğretim Elemanı.
sibelust@hotmail.com

DOĞAN'ın bu çalışması Fatih Millet Kütüphanesi'ndeki 305 numarada kayıtlı Ali Emiri Efendi'nin bulduğu yazmaya dayalıdır. Ancak DOĞAN, bununla da yetinmemiş nazire mecmualarını tarayarak divanda rastlanmamış şiirleri de çalışmasına eklemiştir. Dolayısıyla Avni'nin tam bir divanı ortaya konulmaya gayret edilmiştir.

DOĞAN, çalışmasını hazırlarken Avni divanı üzerine daha önce yapılan çalışmaları teker teker elden geçirmiş, bu çalışmaların eksiklerini ve noksanlarını düzelterek ve Fatih'in divanında olmayan kimi şiirleri divana ekleyerek tam ve eksiksiz bir çalışma ortaya koymanın yolunda oldukça çaba sarf etmiştir. 260 sayfa inceleme kısmına ek olarak divanın tıpkıbasımını da kitabın sonuna eklemiştir. Bu anlamda hem okumaları karşılaştırma, hem de metnin aslını görme imkanını okuyuculara sunmuştur.

DOĞAN, bu çalışmasını ilk olarak *Fatih Dönemi Kültür Atlası* çalışmaları çerçevesinde oluşturmuştur. Çalışmasını ortaya koyarken uzun yıllar sonucu oluşan birikimlerini eserine yansıtan DOĞAN, bazen bununla da yetinmeyip önsöz kısmında belirttiği gibi bölümündeki arkadaşlarıyla da gerektiğinde konuları tartışarak metnin en ince ayrıntısına kadar nüfuz etmeye çalışmıştır. Bu davranış hakikaten bizim gibi yeni araştırmacılar için ibret alınacak bir durumdur. Küçük bir divançeden meydana gelen bu çalışmanın oluşma sürecini anlamamız bakımından da manidardır.

Kitabın önsöz kısmından hemen sonra inceleme kısmına başlanmıştır. Eserde divanda yer alan gazeller, şiirin redifine göre *eliften* başlamak suretiyle alfabetik olarak sıralanarak Latin alfabesine çevirisi yapılmış ve gazeller kendi içerisinde beyitleri numaralandırılmıştır. Hakikaten tıpkıbasım metinle karşılaştırıldığında DOĞAN'ın çok dikkatli ve kuyumcu titizliği ile divanı transkribe ettiğini görmekteyiz. Ardından beyitler günümüz Türkçesine mensur olarak çevirileri yapılmış daha sonra da ayrıntılı bir şekilde beyitler şerh edilmiştir. Her beyit ayrı ayrı şerh edilirken, şairin diğer şiirlerindeki benzer ifadeli beyitleri de ortaya konularak, okuyucunun divana hakim olması ve daha iyi anlaması sağlanmıştır. Bu üslup DOĞAN'ın divana çok iyi nüfuz ettiğini ve divanın her beytine hakim olduğunu bize göstermekte ve çalışmanın güvenilirliğini artırmaktadır.

DOĞAN'ın yaptığı şerhler sayesinde okuyucu Divan edebiyatının inceliklerini görmekte, mazmunlar dünyasının kapılarını aralayarak kelimelerde gizlenmiş manalara vakıf olmaktadır. Her beytin şerhi adeta bir divan edebiyatı dersi gibi, sıklıktan okuyucuya eski kültürün izlerini sunmaktadır. Bütün mazmunlar ayrıntılarıyla açıklanmıştır. Tabi ki burada özellikle şerh eserleri eski yazı okuma yeteneğinden öte, o kültüre ve o kültürün öğelerine hakim olmayı gerektiren bir alt yapı ister. Hatta okuduğu beyitleri düz yazıya bile çevirmek eski kültürü bilmekten daha fazla anlamayı gerektirir. Tarihi kültür esintilerinden koklamamış insanların bu metinlerin içine nüfuz edebilmesi, onu çevirmesi ve açıklaması mümkün değildir. DOĞAN'ın çevirileri ve açıklamaları incelendiğinde

eski kültüre hakimiyeti tartışmaya mahal vermeyecek derecededir ve bu hakimiyeti anlatımına kusursuz bir şekilde taşıdığı görülmektedir. Bu anlamda Fatih'in şiirlerinin estetik değerini çok iyi ortaya koyan DOĞAN, eseriyle bu sahanın araştırmacılarına tecrübelerinden ve Divan edebiyatının dünyasından inciler saçmıştır. Her mazmun derinlemesine izah edilmiştir. Kelimelerin arka planında yer alan derin anlam zenginlikleri, bir parlayıp bir kaybolan mazmunlar ve olağanüstü benzetmeler DOĞAN tarafından yakalanmış ve titizlikle araştırmacı ve okuyuculara sunulmuştur. Bu da yazarın eski edebiyata ve onu oluşturan tarih ve kültüre hakimiyetinin bir sonucudur. DOĞAN, şiiri şerh ederken bazen açıklamaların daha ayrıntılı bir şekilde anlaşılması için benzer açıklamalara da gönderme yaparak, okuyucuyu yönlendirmektedir.

DOĞAN, kitabına gazeller, dörtlükler ve azade beyitler olmak üzere toplam 84 parça şiire yer vermiştir. Bunların hepsini ayrı ayrı çevirip izah eden DOĞAN, kitabının sonuna yararlandığı kaynakları ekleyerek, bilimsel bir çalışmada olması gereken kendinden önce yapılan çalışmalardan faydalanma ilkesini de ihmal etmemiştir.

Çalışmayı değerli kılan ve benzerlerinden ayıran bir diğer özelliği de metne ait dipnotlar kısmıdır. Yazar bu kısımda metnin anlaşılması ve teknik unsurların tamamlanması amacıyla dipnotlar verirken, kendinden önce yapılan çalışmalarda katılmadığı konuları da açıklayarak dile getirir. Akabinde *Nesre Çeviri ve Şerhe Ait Dipnotlar* kısmını gelmektedir. Kitabın inceleme kısmının en sonunda da özel isimleri ihtiva eden *Karma İndeks* gelmektedir. Bu anlamda merak edilen özel isimler ve mazmun değeri taşıyan özel isimler, yer isimleri gibi birçok unsur burada okuyucuya sunulmuştur. Çalışmanın en güzel bölümlerinden biri de divanın tıpkıbasımın yapıldığı bölümdür. Yazar bu kısma Millet Kütüphanesindeki Manzum 305 numaralı yazmanın aslını tıpkıbasım olarak yerleştirmiştir.

DOĞAN'ın yaptığı bu çalışma Divan Edebiyatı araştırmacıları için başucu kitabı niteliği taşıyan bir eserdir. Bu çalışmasıyla DOĞAN bizlere tam ve eksiksiz bir çalışmanın nasıl ortaya konulabileceğini, nitelikli bir çalışmanın hangi bölümlerden oluşması gerektiğini, onun nasıl güncelleştirilip bu milletin kültür dünyasına mal edileceğini bizlere göstermiştir. DOĞAN'ın çalışmasının içerik kısmına, eserin değerine ve mükemmelliğine gölge düşüreceği korkusuyla girmiyor, sadece teknik tanıtmayla yetiniyoruz. Şahsım adına beni çok etkileyen bu çalışmanın benzerleriyle devam etmesi sayın DOĞAN'dan en büyük isteğimizdir.

*Züfünün zencirine bend eyledün şâhum beni
Kullıgından kılmasun âzâd Allahum beni (Avni).*